

РЕФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПОЛЬСЬКИХ ШКОЛАХ
У КОНТЕКСТІ КРИТИЧНО-КОНСТРУКТИВІСТСЬКОГО ПІДХОДУREFORMING PHYSICAL EDUCATION IN POLISH SCHOOLS
AT THE ANGLE OF CRITICAL CONSTRUCTIVIST APPROACH

Статтю присвячено особливостям реалізації реформи фізкультурної освіти в Республіці Польща в 2009 р. Аналіз навчально-виховної діяльності, пов'язаної з процесом реформування, виконано з позиції критично-конструктивістського підходу. Представлено результати опитування суб'єктів освіти щодо їхнього ставлення до положень реформи. Зроблено висновок про недостатню увагу до потреб учнів, які є суб'єктами навчального процесу.

Ключові слова: реформа фізкультурної освіти, Республіка Польща, критично-конструктивістський підхід, фізична культура.

Статья посвящена особенностям реализации реформы физкультурного образования в Республике Польша в 2009 г. Анализ учебно-воспитательной деятельности, связанной с процессом реформирования, выполнен с позиции критико-конструктивистского подхода. Представлены результаты опроса субъектов образования

относительно их отношения к положениям реформы. Сделан вывод о недостаточном внимании к нуждам учащихся, являющихся субъектами учебного процесса.

Ключевые слова: реформа физического образования, Республика Польша, критико-конструктивистский подход, физическая культура.

The article is devoted to the peculiarities of the implementation of the reform of physical education in the Republic of Poland in 2009. The analysis of educational activities related to the reform process is carried out at the angle of critical constructivist approach. The results of the survey of the subjects of education concerning their attitude to the provisions of the reform are presented. The conclusion is drawn about the lack of attention to the needs of students who are subjects of the educational process.

Key words: reform of physical education, Republic of Poland, critical-constructivist approach, physical culture.

УДК 37(438):796

Даріуш Скальські,

PhD, викладач

Академії фізичного виховання

(м. Гданьськ, Республіка Польща)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фізична культура і рух є важливими здоров'язбережувальними чинниками і мають бути сформовані починаючи з дитячого віку. Значну роль у фізкультурній освіті впродовж життя відіграє школа, тому стан шкільної фізкультурної освіти в європейських країнах викликає посилену увагу та вимагає змін. Не винятком у здійсненні спроб реформування шкільної фізкультурної освіти є Республіка Польща, яка почала реалізацію масштабної реформи в 2009 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загальним аспектам фізкультурної освіти в європейських країнах присвячено аналітичні звіти Всесвітньої організації здоров'я та Європейської комісії. Навколо окремих науково-практичних проектів у галузі європейської фізкультурної освіти зосереджено зусилля Е. Бальца, Б. Крума, Дж. Фернандеса-Бальбоа, К. Хардмана та інших учених; особливостям польської фізкультурної освіти присвячені праці Я. Бельські, М. Демеля, Д. Дзямської, Т. Фроловича та інших дослідників. Проте немає комплексного дослідження реформування фізкультурної освіти Республіки Польща з позиції критично-конструктивістського підходу.

Мета статті полягає в аналізі процесу і результатів польської реформи фізкультурної освіти 2009 р. в аспекті критично-конструктивістського підходу.

Виклад основного матеріалу. Критично-конструктивістський підхід до фізкультурної освіти ґрунтується на свідомому конструюванні знань і навичок учасниками навчального процесу. Його прихильники надають значної уваги реальній

практиці та користі фізичних вправ, що визначаються соціальним значенням фізкультурної освіти. Для забезпечення балансу між розвитком здібностей адаптації до суспільства і розвитком індивіда йдеться про те, що учні повинні не лише оволодіти техніками й тактиками вправління, теоретичними та методологічними знаннями тощо, але й знати і використовувати цінності з емоційної та інтелектуальної сфер – щастя, здоров'я, відпочинок тощо. Критично-конструктивістським підходом до фізкультурної освіти заохочується вирішення проблемних ситуацій і вплив на інтелектуальні та рефлексивні характеристики учнів протягом уроків, ігор, танців та інших форм фізичної активності. Зміст програми фізичної освіти щодо критичного конструктивного руху концепції соціалізації систематизується у темах, оволодіння якими є добре описаними у плані методології.

Спробою реалізації конструктивістських ідей у системі фізкультурної освіти була реформа в польській середній освіті 2009 р. «Зміст нової реформи фізкультурної освіти містить елементи пристосування до потреб як директорів, так і учнів і вчителів. Проте її реалізація є надзвичайно складним завданням» [5, с. 54].

Міністерство освіти і науки Польщі у 2009 р. запропонувало інноваційну модель фізкультурної освіти в країні, в основі якої лежить змішана стратегія, що ґрунтується на можливості вибору з боку учнів (див. рис. 1).

Розроблена Міністерством програма навчання в галузі фізичної культури містить загальні цілі навчання, які поділяє за етапами:

I етап навчання має на меті забезпечити безпечну участь дітей у фізичній активності, що має спортивний і рекреаційний характер та дає розуміння її значення для здоров'я. На цьому етапі передбачено такі тематичні блоки, як діагностика рівня фізичного розвитку, здоров'язбережувальний тренінг, види спорту впродовж життя і відпочинок, безпечна фізична активність і гігієна, спорт і танець.

II етап навчання спрямований на піклування про фізичну справність, правильний розвиток, фізичне, психічне і суспільне здоров'я, а також розуміння зв'язку фізичної активності зі здоров'ям. На цьому етапі додається тематичний блок «здоров'язбережувальна освіта».

III етап навчання спрямований на підготовку до фізичної активності впродовж життя, а також збереження і покращення власного здоров'я та здоров'я інших.

Цю програму було запроваджено в усіх польських школах із 2012/2013 навчального року. Варто звернути увагу на те, що, починаючи з другого етапу, нею передбачено введення здоров'язбережувальної освіти. Це галузь знань, спрямованих на формування в учнів навичок піклування про власне тіло, а також навичок створення середовища, яке сприяє збереженню і покращенню здоров'я. Саме завдяки здоров'язбережувальній освіті особистість може самостійно визначити, що насправді служить розвитку та покращенню якості життя, сприймати під певним кутом власні дії, а також дії інших людей, створювати для себе відповідний образ світу та довкілля. У контексті конструктивізму йдеться про те, що власне здоров'язбережувальна освіта є зв'язуючою ланкою між фізичним вихованням і соціалізацією.

Практику фізкультурної освіти в Польщі до 2009 р. не можна було назвати оптимістичною. Це було доведено під час масштабного контролю польських державних шкіл, проведеного у 2007–2009 рр. Контролю підлягали такі позиції:

1) реалізація програм навчання із фізичного виховання (включно з початками введення нової програми), а також перевірка досягнень учнів;

2) участь учнів у заняттях із фізичного виховання, а також у спортивних секціях і гуртках;

3) забезпечення безпечних умов під час занять із фізичного виховання;

4) кваліфікованість і професійний розвиток учителів фізичного виховання;

5) прийом у вищі навчальні заклади на напрям «фізичне виховання», а також відповідність фахівців навчальним стандартам.

Загальна оцінка стану шкільної фізкультурної освіти була негативною, оскільки було виявлено багато недоліків. Перш за все, програми з фізичного виховання не були пристосовані до спортивної інфраструктури шкіл і до індивідуальних особливостей учнів. Крім того, у кожній п'ятій школі не застосовували нової програми фізичного виховання. У більшості з них не проводилася жодна робота, яка могла би запобігти продовженню негативної тенденції спаду зацікавленості учнів у фізичному вихованні, а умови безпеки під час уроків не відповідали мінімальним вимогам. До того ж обладнання для уроків фізичної культури в низці шкіл було в поганому стані та вимагало заміни. Під час контролю було виявлено, що вчителі не перевіряють навчальних досягнень учнів із предмету. Також було виявлено відсутність організації змагань із певних видів спорту і відсутність занять із гімнастики для дітей із вадами постави. Виявлено досить серйозну проблему – незабезпечення школою відповідних умов для професійного розвитку вчителів фізичного виховання. Унаслідок контролю було зроблено висновок, що виявлені проблеми перешкоджали й обмежували можливості належного проведення занять із фізичного виховання та шкільного спорту. 11 березня 2011 р. було організовано експертну панельну дискусію з метою окреслення напрямів усунення вказаних недоліків [5, с. 7].

Рис. 1. Запропонована організаційна модель фізичного виховання [4]

Після першого року запровадження реформи науковці Савицька, Маєвська, Мацков'як і Броніковські провели дослідження, метою якого було виявлення ставлень директорів шкіл, учителів і учнів до реалізації реформи. Учасниками дослідження, які пройшли анкетування, стали 4 директори, 15 учителів і 81 учень [5, с. 11–19].

Результати дослідження ставлення директорів шкіл виявили, що на запитання «*Чи у Вашій школі впроваджується нова реформа фізичного виховання?*» 25% директорів дали заперечну відповідь, а 75% відповіли «так». На запитання «*Чи з'явилися нові шкільні програми з опорою на запропоновану базову програму?*» відповідь була такою ж, як і на попереднє. Проте дослідження виявило, що не в усіх школах учням запропонували факультативні заняття з фізичного виховання.

Подібні відповіді дали директори також на запитання «*Чи змінилася у Вашій школі система оцінювання навчальних досягнень учнів із фізичного виховання?*» На запитання «*Хто займався підготовкою пропозиції до вибору факультативних занять?*» половина опитаних відповіли, що вчитель фізичного виховання, а половина – що директор разом з учителем фізичного виховання.

Під час відповіді на запитання про недоліки реформи відповіді директорів розподілилися так: відсутність поблизу спортивних клубів, готових до співпраці зі школою – 25%, надмір паперової роботи, що перешкоджає практичному проведенню занять із фізичного виховання – 25%, брак фахівців – 25%, труднощі в організації нових форм факультативних занять із фізичного виховання – 25%.

Опитані вчителі дали такі відповіді: на запитання «*Чи у Вашій школі впроваджується нова реформа фізичного виховання?*» 10,5% вчителів дали заперечну відповідь, а 89,5% відповіли «так». На запитання «*Чи навчальна програма, яку Ви застосовуєте, відповідає вимогам нової базової програми?*» ствердно відповіли 84,2% вчителів. Натомість 15,8% анкетованих відповіли, що програма не пристосована до нових вимог. На запитання «*Чи реалізується у Вашій школі стратегія «2 години + 2 години факультативних занять» (у гімназії) або «1 година + 2 години факультативних занять» (у ліцеї)?*» ствердно відповіли 57,9% учителів, а 42,1% опитаних відповіли, що така стратегія у їхній школі не впроваджується. Відповіді на запитання «*Чи перед початком навчального року учні отримали можливість вибору факультативних форм фізичної активності?*» розподілилися так: 52,6% опитаних відповіли «так», а 47,4% – відповіли, що учні не мали такої можливості.

Особою, відповідальною за підготовку пропозиції до вибору факультативних занять учнями, на думку 53,3% учителів, є вчитель фізичного виховання; 26,7% – вважають, що це директор і вчитель

фізичного виховання, а 13,3% опитаних вважають, що це мають бути учні і вчителі. На запитання «*Чи вважаєте Ви, що учні мають широкий спектр факультативних занять у Вашій школі?*» 63,1% учителів відповіли, що не мають. Їхня заперечна відповідь довела, що реформа через рік після початку впровадження не досягла значного успіху. Однак 31,6% учителів вважали, що школа впоралася з викликом і виконала завдання, поставлені перед нею авторами реформи.

На запитання «*Чи використовуєте Ви завдання з усіх тематичних блоків, передбачених новою програмою?*» 42,1% учителів дали ствердну відповідь, а 52,6% – заперечну (1 учитель не дав відповіді на запитання). Відповідаючи на запитання «*Чи серед запропонованих факультативних занять є такі, які раніше не пропонувалися школою?*», 68,4% учителів підтвердили наявність нових вибіркових занять, а 21,1% ствердили їхню відсутність (1 учитель не дав відповіді на запитання).

На прохання назвати тематичні блоки з нової програми, за якими вчителі працюють на уроках, були найчастіше названі здоов'язберезувальні тренування, здоров'язберезувальна освіта, спорт і відпочинок впродовж життя (52,6%). Найрідше згаданими були такі блоки: безпечна фізична активність та особиста гігієна (36,8%) і танець (26,3%). На запитання стосовно того, хто виставляє оцінку з фізичного виховання під час поділу на обов'язкові й факультативні заняття, більшість учителів не дали відповіді (57,9%), а решта 42,1% повідомили, що немає поділу на заняття і виставляється одна оцінка.

Оцінюючи нову реформу фізичного виховання, 68,4% опитаних не дали жодної відповіді, а 31,6% вказали на те, що нова реформа веде до розвитку більшої зацікавленості в заняттях фізичного виховання, а також до врахування індивідуальних особливостей учнів. Щодо недоліків програми, то 21,1% опитаних не запропонували власних варіантів відповіді; решта (78,9%) – указала на незначну різноманітність вправ, ранню спеціалізацію, поганий вплив на індивідуальний фізичний розвиток, надмір теорії, слабку дидактичну базу та інше.

Характеристика ситуації була б неповною без її оцінки учнями як тими, на кого ця реформа спрямована. Тому їх теж залучили до опитування як партнерів у реалізації реформи фізичного виховання.

Перш за все, польських школярів запитали, чи їхні навчальні заклади пропонують факультативні заняття з фізичного виховання. З їхніх відповідей видно, що 63% шкіл забезпечили можливість вибору. Натомість ще залишалися школи (37%), які не впоралися з викликами реформи через рік після початку її впровадження. Наступне запитання стосувалося того, як і коли учні обирали

факультативи з фізичного виховання. Результати відповідей розподілилися так: 6 учнів здійснили вибір у перший день навчання, 30 учнів обрали факультатив на уроці фізичного виховання, 2 особи вказали на інший варіант відповіді, а 30 учасників опитування не обирали, тому що вибір за них зробила шкільна адміністрація, поставивши їх перед фактом. Решта 50 учнів не дали відповіді на це запитання.

На запитання щодо наявності теоретичних занять із фізичного виховання 39 учнів відповіли ствердно, 39 учнів повідомили про відсутність, і 3 учні не дали відповіді. На запитання «*Чи представлені на уроках фізичного виховання теми, пов'язані зі здоров'ям?*» 42 учнів відповіли «так», 38 учнів – «ні», 1 учень не дав відповіді. Відповіді на запитання «*Чи ти можеш робити те, що ти любиш, на уроках фізичного виховання?*» розподілилися так: 27 учнів – «так», 16 учнів – «ні», 38 учнів – інколи можуть.

Вищеописані результати підтверджують думки Т. Фроловича щодо переваг і недоліків реформи [2]. Найголовніше, на що він звертає увагу, – це саме розуміння сутності фізичного виховання і представлення його в реформі. Незважаючи на значну кількість обов'язкових годин фізичного виховання, якщо учні і вчителі не зрозуміють змісту реформи, вони продовжуватимуть працювати за шаблоном. Це веде до низки запитань і роздумів.

Наскільки модель соціалізації у сфері фізичного виховання в Польщі відповідає засадам конструктивізму і як вона співвідноситься з холістичним підходом до людської думки і тіла? «Виховання відбувається не через сфери виховання і не через навчальні предмети, а через виховні ситуації, які виникають. Кожна з таких ситуацій різнобічно впливає на дитину і для вирішення вимагає цілісного підходу», – зазначають М. Демель та А. Склад [1, с. 35].

Наведені результати упродовж реформи демонструють той факт, що підхід до цього впровадження не мав тих рис, які б дали змогу трактувати фізичну соціалізацію як елемент ширшої системи. Створений документ має певні позитивні ідеї, але на практиці відірваний від широкого сприйняття. Як наслідок, реформа призвела до певної дезінтеграції виховання, про загрозу якої М. Демель і А. Склад писали ще в 1986 р. «Дезінтеграція виховання відбувалася одночасно з відірваністю школи від життя. У стінах школи залишаються лише символи і моделі дійсності... Кожен із начальних предметів в оригінальному вигляді був частиною аутентичного життя і всебічно розвивав людину. Затиснення між кафедрою і шкільною лавою перетворило нормальний процес пізнання на тінь» [1, с. 36]. Тому активне виховання має

проходити цикл: смислове пізнання – думки – дії. Фізичне виховання також створює ситуації, у яких мають бути реалізовані всі елементи цього циклу. Фізична активність задовольняє не лише біологічні, а також – і це надзвичайно важливо – психічні потреби. З. Кравчик зазначає: «Реалізація ідеалу всебічно розвиненої людини, який є здобутком європейської культури, ідеалу, прийнятого суспільством через домінуючі напрями філософської антропології, <...> вимагає турботи про гедоністичні вияви і повне особистісне самовираження» [3, с. 147].

Висновки. Усі вищезазнані проблеми мають комплексний характер і різний ступінь впливу. Вони переважно належать (крім середовищних та інфраструктурних чинників) до сфери знань, ставлень і поведінки. Їх формування відбувається у формі інституційного (у широкому розумінні) спорту (шкільні заняття, спорт у школі, спорт для всіх, спорт дітей і молоді тощо). Кожна з цих форм може мати негативний вплив за умови:

– дії недосконалих програм чи їхньої невідповідності рівневі розвивальних і здоров'язбережувальних потреб та інтересів дітей і молоді, обмеження доступу до інфраструктури і до занять фізичної культури;

– невластивих і неефективних підходів до фізичного виховання, що охоплюють частину населення або спрямовані лише на окремі спеціалізації.

Критично-конструктивістська концепція рухової соціалізації найбільшою мірою враховує необхідність комплексного впливу на духовну, психічну і тілесну сферу вихованців. Ця концепція може бути застосована як в умовах формальної шкільної освіти, так і в неформальній освіті поза школою. У своєму застосуванні концепція також не має вікових обмежень. Вона містить окремі положення попередньо проаналізованих теоретичних концепцій, проте завдяки комплексності має реальні можливості для того, щоб бути успішним підґрунтям фізкультурної освіти в більшості країн Європейського Союзу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Demel M., & Skład A. Teoria wychowania fizycznego dla pedagogów. Warszawa: PWN, 1986.
2. Frołowicz T. Reforma wychowania fizycznego i zdrowotnego – szanse i zagrożenia. Zdrowie – Kultura Zdrowotna – Edukacja / In T. Lisicki (Ed.). Vol. 5. P. 89–93. Gdańsk: AWFIS, 2010.
3. Krawczyk Z. Socjologia kultury fizycznej. Warszawa: AWF, 1995.
4. Podstawa programowa przedmiotu wychowanie fizyczne. Tom 8. Warszawa: MEN, 2009.
5. Sawicka N., Majewska J., Maćkowiak P., & Bronikowski M. Reforma wychowania Fizycznego – mity, a rzeczywistość. Poznań: AWF, 2011.